

Vad är historia?

En kunskapsteoretisk reflektion

ULLA MANNS*

Södertörns högskola

Trots att jag ägnat mer än 25 år åt forskning som rör det förflutna får jag än idag höra att jag inte är en riktig historiker. Då avses tack och lov inte kvaliteten på min forskning utan snarare att jag inte tillhör ämnesdisciplinen historia. Det förvånar och provocerar mig varje gång. Som om tankar och föreställningar inte är legitima forskningsobjekt, som om min idéhistoriska skolning inte räcker till.

Låt mig börja med ett citat som jag ofta återkommer till och som formulerar vad jag själv tycker är viktigt som historiker. Det bygger på en kunskapsteoretisk hållning och historievetenskaplig methodsyn som jag delar. Citatet genomsyrar också stora delar av manifestet "Theses on theory and history".

My fantasy of feminist history, [...] is of a quest for understanding that is never fully satisfied with its own results. It is one in which critical reading replaces the operations of classification, in which the relationship between past and present is not taken for granted but considered a problem to be explored, and in which the thinking of the historian is an object for inquiry along with that of her subjects.¹

I delar står manifestet således för en hållning jag själv ansluter mig till. Ett teoretiskt förhållningssätt, metodmässiga transparenta överväganden och kunskapsteoretisk reflektion över forskaren som producent av kunskap, är sådant som också jag anser vara nödvändigt i forskning om det förflutna, liksom om vårt tänkande kring historia.

* Docent i idé- och lärdomshistoria; professor i genusvetenskap.

1. Joan W. Scott, *The Fantasy of Feminist History* (Durham/London 2011) s. 22.

Därutöver är manifestet lite svårare att enkelt relatera till. Det är generellt riktat mot historikerfältet, som i USA inte är uppdelat i olika discipliner som i Sverige. Samtidigt adresseras specifikt också the American Historical Association, som i författarnas beskrivning förefaller samla mestadels teoretiskt ointresserade och också oreflekterade forskare. Manifestets rättrådighet sticker i ögonen på mig och leder inte omedelbart till intresse för de viktiga frågor som berörs. Den inledningsvis raljanta tonen blir normerande och i mina ögon föga produktiv. Innan jag kommenterar manifestet ska jag säga några inledande ord om min placering inom historikerfältet.

Historia är ett fält som är brett. Det är både tvär- och mångdisciplinärt, åtminstone sett till vilka forskare i Sverige som samlas inom historikerfältets infrastruktur – vid konferenser, i tidskrifter och dess redaktioner, i forskningsarbeten och forskarskolor, för att nämna några mötesplatser. Olika ämnesdiscipliner arbetar med det förflutna, med tänkandet kring det förflutna, kring historiefilosofiska frågor och minnesstudier samt för en rad teoretiska och metodrelaterade diskussioner. Här finns förutom historiker också idéhistoriker, ekonomisk-historiker, etnologer, litteraturvetare, medievetare, genusvetare, konstvetare, religionshistoriker och filmvetare, för att nämna några. Det är således ett fält som idag är betydligt mer än ämnesdisciplinerna historia och ekonomisk historia. De vetenskapliga möten som uppstår vid konferenser och genom disciplinöverskridande arbeten föder in i ett vidare historievetenskapligt och historieteoretiskt samtal som gynnar forskningen. Empiritunga och arkivbaserade studier möter teoretiskt präglade och metodmässigt utmanande studier. Förhoppningsvis blir samtalen bra när frågor som källmaterialets specificitet, tolkning av det förflutnas (bristfälliga) spår och uttryck, temporalitet, rumslighet, begreppsbildning *et cetera* diskuteras. Och när vi befinner oss i gemensamma vetenskapliga rum erhålls så småningom kunskap om andra tillvägagångssätt, läsararter, begrepp, inomvetenskapliga diskussioner som leder framåt. Eller är jag för optimistisk nu, skriver jag fram ett önskvärt läge som inte råder? Nja, kanske lite grand. Även om vissa historiska områden saknades vid det senaste svenska historikermötet i Umeå 2023 så var det en bred samling historiker som medverkade. De sessioner jag tog del av var sannerligen varken teorilösa eller oreflekterande. Den bild som målas upp av läget i USA ter sig fjärran.

Min historiska hemmamiljö är sedan ett antal år framför allt genusvetenskaplig, i viss utsträckning också idéhistorisk och genushistorisk. Inom det breda genusforskningsfältet har intresset för det förflutna och hur vi kan tänka och teoretisera kring det förflutna ökat påtagligt. Feministisk historia, queer- och transhistoria, historisk forskning om urfolk, tillsammans med metoddiskussioner gällande lässtrategier, kontextualisering, temporalitet, narrativa strukturer i historieskrivning, minnesstudier, liksom begreppsbildning och kreativt/experimentellt skrivande² samt forskarens roll i kunskapsproduktion, är påtagliga delar i dagens historievetenskapliga diskussioner (sett i detta breda sammanhang). Hur kan vi forska om liv, villkor och tankar med den begränsade tillgång till empiri som vi vanligen har? Hur kan vi ställa de frågor kring det förflutna som vi är intresserade av och göra det möjligt att åtminstone närma oss dem, utan att för den skull avhända oss vetenskaplig redlighet och saklighet? I dagens svenska historieforskning, sett i det sammanhang jag just målat upp, förefaller intresset för kritiska och reflekterande hållningar, av det slag som Wilder, Kleinberg och Scott efterfrågar, finnas och vara vid god hälsa. Men skulle de vara nöjda om de empiriskt studerade oss? De kanske skulle hamna i den position som Sara Edenheim intar i sin kommentar här: att historiker trots teoretiserande ansatser ändå oftast är rotade i ontologisk realism. Själv anser jag inte att vi behöver enas kring en och samma ontologiska hållning. Vi kommer väldigt långt med den kunskapsteoretiska relativism som dominerat humanvetenskaperna de senaste decennierna.

Åter till manifestet. Dess två första delar "On the limits of Disciplinary History" och "On the resistance to theory", uttrycker författarnas irritation över historikerfältets snäva gränser och ointresse för teoretiserande. Gränssättning liksom gränsvakter finns inom alla forskningsområden och pågår, som redan påpekats av Daniel Nyström, inte bara i amerikansk disciplinär historia. Diskussioner om gränser och interna normer behöver alltid föras men eftersom de ofta är rotade i lokala kontexter bör de tas med en nypa salt och inte per automatik tas till intäkt för en allmän beskrivning av läget hos oss.

2. Se Saidiya Hartmans forskning. Angreppssättet "critical fabulation" är ett spännande och tankeväckande exempel. Se särskilt *Wayward Lives, Beautiful Experiments: Intimate Histories of Riotous Black Girls, Troublesome Women and Queer Radicals* (London 2019) samt "Venus in two acts", *Small Axe* 12 (2) 2008.

Den sista delen "On theory and critical history" andas den hållning som citatet av Joan W. Scott ovan ger uttryck för. Det är också den del som är mest spännande och givande att förhålla sig till. Kritisk historia är, preciserar de:

[...] theorized history. It does not treat "theory" as an isolated corpus of texts or body of knowledge. Nor does it treat theory as a separate, non-historical form of knowledge. Rather, it regards theory as a worldly practice (and historical artifact).

Och, fortsätter de, kritisk historia:

[...] aims to produce theoretically informed history and historically grounded theory. [...] Critical history reflects on its own conditions of social and historical possibility. It specifies the theoretical assumptions, orientations, and implications of its claims. It elaborates the worldly stakes of its intervention.

De efterfrågar således en reflekterande hållning från forskaren som producent av kunskap, både i dess temporala och spatials bemärkelse. De talar inte uttryckligen i termer av situerad kunskap men utgår från denna epistemologiska hållning. Därmed framhåller de också att forskarens bidrag är blott partiellt.

Den hållningen ligger i linje med min egen epistemologiska utgångspunkt. Däremot är det svårare att smälta manifestets något romantiserade slut. Att all historisk forskning ovillkorligen måste göras i syfte att bidra till en bättre värld är visserligen sympatiskt och bör, om den hållningen försvaras, inte enbart gälla historievetenskapen. Men hållningen är normerande och leder därför lätt till att vissa områden och subfält tillskrivs en lägre status än andra. En gränssättande manöver, som i förlängningen skapar ett visst slags historikerfält som inte rymmer den såväl kunskapsteoretiska som ontologiska bredd jag tror all vetenskap behöver, historia inte minst.